

Grzegorz Leszczyński

„Ewolucja dyscypliny sakramentów
uzdrowienia w zakresie
»communicatio in saris« od Kodeksu
Prawa Kanonicznego z 1917 r.”, M.
Zaborowski, Warszawa 2007 :
[recenzja]

Łódzkie Studia Teologiczne 17, 477-480

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

tiae. Literatura jest bardzo obszerna i należy pogratulować Autorce dokonanej kwerendy, a przede wszystkim rzetelnej znajomości wielu języków obcych.

Autorka zastosowała złożoną metodę, która jej zdaniem polega na połączeniu metody dogmatyczno-prawnej, historyczno-prawnej oraz metody analizy i syntezy. Należy podkreślić, że wyjaśnienie zamieszczone we wstępie pracy odnośnie do zastosowanej metody potwierdza się w treści pracy. Autorka w sposób bardzo obszerny dokonuje analizy wyroków oraz nawiązuje do prawa powszechnego i doktryny Kościoła.

Praca doktorska Anny Gołębiowskiej została napisana właściwie pod względem stylistycznym, z zastosowaniem poprawnej terminologii. Stąd też lektura pracy nie stwarza problemów, choć zauważalny jest w niej brak jakichkolwiek tekstów źródłowych, co moim zdaniem byłoby wskazane z racji na to, że została ona napisana na podstawie wyroków Sądu Metropolitalnego Warszawskiego. Język pracy doktorskiej jest poprawny, nie spotyka się też wielu błędów literowych. Przypisy prawidłowe, choć zauważa się w nich pewne błędy.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że recenzowana rozprawa, jakkolwiek zawiera wskazane wyżej mankamenty, jest liczącym się wkładem Autorki w rozwój badań nad kościelnym prawem procesowym. Obszerność pracy i jej merytoryczna zawartość świadczy o dogłębnej analizie podjętych w temacie zadań oraz o rzetelności dokonanych badań. Wykładnia zagadnień zasługuje na pozytywną ocenę, a zasygnalizowane w recenzji uwagi nie podważają jej pozytywnej oceny. Autorka dobrze zatem zrealizowała swoje zamierzenia badawcze, wykazując znajomość materii i odpowiednie przygotowanie warsztatowe.

ks. prof. Grzegorz Leszczyński

M. Z a b o r o w s k i, *Ewolucja dyscypliny sakramentów uzdrowienia w zakresie „communicatio in saris” od Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.*, UKSW, Warszawa 2007, ss. 224.

Kościół katolicki w swojej długiej tradycji historycznej aż do czasów postanowień Soboru Watykańskiego II chrześcijan należących do Kościołów i wspólnot niekatolickich wykluczał całkowicie ze wspólnoty sakramentalnej. Wyraża to jednoznacznie zawarta w kan. 731 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. norma, w myśl której zabrania się udzielania sakramentów heretykom, schizmatykom, a także osobom błędzącym w dobrej wierze i proszącym o nie, o ile wcześniej nie odeszli od swoich błędów i nie wyrazili chęci pojednania się z Kościołem.

Sobór Watykański II w Dekrecie o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* zauważył, że osób, które rodzą się w społecznościach akatolickich nie można obwiniać o grzech odłączenia, a zatem nie można nazywać ich heretykami lub schizmatykami, ale należy uważać ich za braci w Panu. Z takiej oto racji Sobór Watykański II dopuścił możliwość, by w szczególnych okolicznościach, w odniesieniu do sakramentu Eucharystii, pokuty i namaszczenia chorych, istniała możliwość wspólnoty sakramentalnej między katolikami a członkami innych Kościołów niekatolickich.

W tym duchu potrzeby rozwoju ekumenizmu, również w dziedzinie sakramentów, podąża za nauczaniem Soboru Watykańskiego II norma zawarta w kan. 844 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., w myśl której w określonych okolicznościach i przy zachowaniu określonych warunków istnieje możliwość sakramentalnej wspólnoty między katolikami oraz niekatolikami zarówno należącymi do Kościołów wschodnich, jak i innych wspólnot chrześcijańskich. Należy w tym miejscu zauważyć, że zawarta w kan. 844 § 2 KPK norma znalazła później swoje pozytywne odniesienie zarówno w promulgowanym w 1990 r. Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, w wydanym w 1992 r. Katechizmie Kościoła Katolickiego, jak i w Nowym dyrektorium ekumenicznym z 1993 r.

W nurcie tych właśnie zagadnień badawczych sytuuje się rozprawa doktorska ks. Marka Zaborowskiego. Sformułowanie tematu zakłada, że w omawianej pracy doktorskiej będzie chodziło o refleksję prawną nie tyle nad ogólnie pojętą ewolucją dyscypliny sakramentów uzdrowienia, ile raczej o tę sferę wspomnianej ewolucji, która bezpośrednio dotyczy *communicatio in saris*. Nie do końca też rozumiem, dlaczego Autor postanowił ograniczyć, co przynajmniej wynika ze struktury pracy, swoją analizę tematyki *communicatio in sacris* wyłącznie do norm zawartych w dwóch Kodeksach oraz w postanowieniach Soboru Watykańskiego II. Samo sformułowanie „ewolucja” zakłada bowiem dogłębną analizę poszczególnych jej etapów, a więc wszystkich tych dokumentów natury prawnej i teologicznej, które przyczyniły się do ukształtowania obecnie obowiązujących norm w tym zakresie. Nie wydaje mi się ponadto, aby unormowania zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. można było uznać za ostateczny punkt owej ewolucji, zwłaszcza że okres 25 lat od promulgacji Kodeksu zaowocował znaczącymi dokumentami w szeroko rozumianej kwestii *communicatio in sacris*.

Mimo powyższych uwag, oceniając ogólnie koncepcję badań ks. Marka Zaborowskiego, należy zauważyć, że jest ona ciekawa i ważna dla rozwoju myśli kanonistycznej, a analiza przeprowadzona jest dogłębnie i sposób interesujący.

Rozprawa doktorska ks. Marka Zaborowskiego zawiera spis treści, wykaz skrótów, bibliografię, wstęp, trzy rozdziały merytoryczne oraz zakończenie. Struktura pracy w zasadzie nie budzi zastrzeżeń formalnych, choć moim zdaniem dla przejrzystości tematyki byłoby lepiej podzielić pracę na 4 rozdziały i po ukazaniu zagadnień ogólnych dotyczących kwestii sakramentów uzdrowienia, w kolejnych rozdziałach ukazać najpierw unormowania zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r., następnie ewolucję doktryny w okresie międzykodeksowym, a więc związanym z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, by w końcu zakończyć unormowaniami Kodeksu z 1983 r. i innymi normami wydanymi do czasów obecnych. Taka struktura wydawałaby się, moim zdaniem, bardziej przejrzysta, choć nie ośmieliłbym się negować tej zaproponowanej przez Autora pracy.

Redakcja wstępu jest poprawna. Autor wprowadza w sposób przejrzysty czytelnika w problematykę swoich badań, przedstawia przedmiot i cel pracy, uzasadnia podjęcie tematu, omawia metodę i konstrukcję pracy. Mało przekonująca, moim zdaniem, jest ocena krytyczna źródeł i literatury, zwłaszcza, że Autor, ukazując co prawda znaczące w niniejszej kwestii opracowania, mówiąc o źródłach, podaje jedynie ogólną informację, że „do niniejszego opracowania zostały wykorzystane źródła wymienione w załączonej bibliografii” (s. 48). Sam materiał źródłowy jest bogaty, a literatura obszerna. Warto jedynie zauważyć, że w samej formie zredagowania wstępu Autor często posługuje się czasem przeszłym, mówiąc o tym, co w konkretnych rozdziałach zostało już ukazane, a przecież wiadomo, iż wstęp ma dopiero zachęcić czytelnika do lektury i raczej ukazać to, co Autor zamierza w danym rozdziale poddać analizie. Ponadto niefortunne jest chyba we wstępie, z racji na charakter pracy doktorskiej, wskazanie osób, które pomogły, jak to pisze Autor, „w realizacji podjętego przedsięwzięcia badawczego” (s. 48), choć imienne podziękowania złożone osobie promotora, same w sobie, są oznaką kultury i zasługują na szacunek.

W rozdziale I zatytułowanym *Sakramenty uzdrowienia we wspólnocie Kościoła katolickiego i Kościołów akatolickich oraz pojęcie i znaczenie „communicatio in saris”* Autor ukazał najpierw podstawy teologiczno-prawne sakramentu pokuty, następnie podstawy teologiczno-prawne sakramentu namaszczenia chorych, by w ostatniej części rozdziału skoncentrować się na pojęciu i znaczeniu *communicatio in sacris*. Rozdział I jest interesujący i pożyteczny dla całości pracy, oparty na bogatej literaturze i dobrze uzasadniony źródłowo. Zastanawia mnie jedynie konstrukcja trzeciego punktu rozdziału I, w którym Autor omawia pojęcie i znaczenie *communicatio in sacris*. Nie wiem czy w tym miejscu, zamiast ograniczyć się do ogólnych stwierdzeń, nie należałoby omówić tematyki, która pojawia się w rozdziale II i III, a mianowicie dotyczącej kwestii przynależności do Kościoła. W końcu jest to zagadnienie ogólne i ważne w odniesieniu do właściwego rozumienia pojęcia *communicatio in saris*, o którym Autor mówi właśnie w rozdziale I. Umiejscowienie tej kwestii w jednym punkcie dałoby, moim zdaniem, bardziej przejrzysty obraz rozumienia określenia przyna-

leżności do Kościoła. Ponadto właśnie w tym punkcie rozdziału I oczekiwałbym nawiązań o charakterze historycznym, skoro i tak Autor odwołał się do nauczania Soboru Watykańskiego II, a rozważania historyczne pozostawił w rozdziale II, tytułując je „geneza postanowień kodeksowych”. Byłoby to logiczne również dlatego, że w omawianym punkcie pada zdanie Autora, iż pojęcie *communicatio in sacris* znane było już przed Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1917 r., ale na tym stwierdzeniu Autor kończy swoje rozważania, natychmiast przechodząc w swoich analizach do postanowień Soboru Watykańskiego II. Wydaje mi się, iż skoro temat pracy dotyczy właśnie *communicatio in sacris*, a nie ogólnie pojętej ewolucji sakramentów uzdrowienia, byłoby rzeczą słuszną i użyteczną, skoro Autor to zauważył jednym zdaniem, choć w sposób syntetyczny ukazać skąd bierze początek owo określenie i gdzie, tzn. w jakich tekstach źródłowych ma swoją genezę. Byłoby to logiczne z punktu widzenia metodologii pracy również dlatego, że Autor przecież nie broni się przed analizą przepisów zawartych w różnych dokumentach Kościoła na przestrzeni wieków w kwestii samych sakramentów uzdrowienia.

Rozdział II nosi tytuł *Współdział katolików z chrześcijanami niekatolikami w sakramentach uzdrowienia według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku*. Autor rozdział ten rozpoczyna od analizy racji teologiczno-prawnych postanowień kodeksu pio-benedyktynskiego, by następnie przystąpić do analizy norm zawartych w Kodeksie, a dotyczących przystępowania przez akatolików do sakramentu pokuty i namaszczenia chorych w Kościele katolickim oraz przyjmowania przez katolików wspomnianych sakramentów w Kościołach niekatolickich. Rozdział II jest interesujący, oparty na bogatej literaturze i dobrze uzasadniony źródłowo. Analiza dotycząca normy zawartej w kan. 731 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., a zwłaszcza różnych opinii autorów komentujących przepisy kodeksowe, jest cennym i rzetelnie przeprowadzonym studium dotyczącym *communicatio in sacris* w odniesieniu do omawianych sakramentów. Zastanawia jedynie dlaczego Autor dokonał oddzielenia genezy postanowień kodeksowych od źródeł prawnych przepisu kodeksowego. Jakkolwiek moim zdaniem sama geneza rozumienia *communicatio in sacris* powinna znaleźć się w rozdziale I, o czym wspomniałem, to nawet przyjmując konstrukcję pracy zaproponowaną przez Autora, można było swobodnie to wszystko, co stanowi genezę i źródła normy kodeksowej umieścić w jednym punkcie. Ciekawe jest natomiast i pożyteczne szczegółowe omówienie zasad dotyczących przyjmowania sakramentów w Kościele katolickim przez niekatolików zachowujących świadomość i tych w stanie utraty świadomości. Nie wiem natomiast, czy Autor, używając zamiennie terminów „niekatolik” i „akatolik”, rozumie przez nie tę samą rzeczywistość, gdyż tego nie wyjaśnia. Nie wiem też, czy nazwanie F. Cappello jedynie znanym kanonistą (s. 131) jest określeniem słusznym w odniesieniu do jednego z ważniejszych autorów w historii.

Rozdział III rozprawy jest zatytułowany *Współdziałanie w sakramentach pokuty i namaszczenia chorych katolików i chrześcijan niekatolików w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*. I rzeczywiście Autor na podstawie właściwych źródeł i bogatej literatury dokonuje rzetelnej analizy zagadnienia. Jak już wspomniałem, moim zdaniem tenże III rozdział powinien być poprzedzony rozdziałem dotyczącym ewolucji omawianej kwestii w okresie między dwoma Kodeksami. Autor co prawda na wstępie III rozdziału pracy poddaje analizie zasady wypracowane przez Sobór Watykański II, ale nie wiem, czy w tym miejscu nie należało się spodziewać głębszej analizy i bogatszych odniesień do innych dokumentów dotyczących omawianej kwestii. Moim zdaniem jednoznaczne odniesienie się chociażby do norm zawartych w Dyrektorium ekumenicznym, opublikowanym w 1967 i 1970 r., byłoby wskazane, zwłaszcza że Autor nawiązuje do tego dokumentu w różnych miejscach pracy. Sam rozdział w swojej treści jest bardzo rzetelny, a analiza dokona dogłębnie. Autor jednoznacznie precyzuje normy dotyczące współdziałania katolików i niekatolików w omawianych sakramentach, poddając analizie i bogato uzasadniając opiniami autorów różne kwestie szczegółowe. Nie wiem, czy nie byłoby wskazane jakieś bardziej wyraźne nawiązanie do przepisów pokodeksowych, np. w odniesieniu do Nowego Dyrektorium Ekumenicznego z 1993 r. oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, zwłaszcza że temat pracy mówi o ewolucji omawianego zagadnienia aż do czasów obecnych. Co prawda,

Autor na s. 181, poddając analizie kan. 844 KPK z 1983 r., stwierdza: „W naszych rozważaniach należy również uwzględnić Katechizm Kościoła Katolickiego z 1992 r. oraz nowe Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu z 1993 r.”, w samych rozważaniach jednak, poza śladowymi nawiązaniem do wspomnianych dokumentów poprzestaje w zasadzie na analizie dokumentów Soboru Watykańskiego II. Na swoje usprawiedliwienie, jak się wydaje, wypowiada opinię, iż kan. 844, jakkolwiek jest „wyjątkowym fenomenem w porównaniu z kan. 731 § 2 i kanonem 1258 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.” to „nie jest jednak nowością w stosunku do regulacji prawnych obowiązujących po Soborze Watykańskim II odnośnie *communicatio in sacris*. Regulacje te wprowadził Dekret o ekumenizmie – *Unitatis redintegratio*” (s. 179).

Zakończenie napisane jest w sposób rzetelny i co najważniejsze Autor odpowiada na postawione we wstępie pytanie dotyczące ogromnych dysproporcji w unormowaniach Kodeksu z 1917 r. i Kodeksu z 1983 r. Autor wskazuje konkretne przyczyny takiego stanu rzeczy i w sposób życzeniowy stawia ostatnią swoją tezę, że „stosowanie danych możliwości odnośnie współdziałania sakramentalnego, szczególnie w zakresie sakramentów uzdrowienia, może stać się szkołą lepszego rozumienia człowieka oraz prawdziwej tolerancji religijnej” (s. 224).

Bibliografia wykorzystana w pracy obejmuje 32 strony, w tym 7 stron źródeł. Podział bibliograficzny w zasadzie jest prawidłowy, choć można zastanowić się, dlaczego Autor umiejscowił wszystkie źródła w jednej grupie. W moim przekonaniu należało dokonać podziału źródeł, jak zwykło się to czynić, przynajmniej oddzielając zbiory systematyczne, dokumenty papieskie od innych źródeł, zwłaszcza że w pracy Autor korzystał przecież ze źródeł patrystycznych, synodalnych i soborowych. Taki podział byłby użyteczny i bardziej przejrzysty dla czytelnika. Autor ponadto nie ustrzegł się drobnych błędów, jak np. umiejscowienie czasopisma „*Communicationes*” pośród źródeł (s. 10) albo w przyjętym układzie alfabetycznym umiejscowienie nazwy Jan Paweł II, wcześniej niż Ioannes Paulus, rozpoczynającej się od I, ale generalnie zbiór jest rzetelny i odpowiada źródłom znajdującym się w pracy. Podobnie bibliografia nie zawiera istotnych błędów. Literatura jest obszerna i należy pogratulować Autorowi dokonanej kwerendy, a przede wszystkim rzetelnej znajomości wielu języków obcych, choć trudno nie zauważyć, że z literatury obcej Autor korzysta przede wszystkim w omawianiu aspektów historycznych zagadnienia.

Autor zastosował złożoną metodę, która jak mówi we wstępie polega na zastosowaniu metody historycznej i porównawczej oraz metody analizy i syntezy. Należy podkreślić, że wyjaśnienie zamieszczone we wstępie pracy odnośnie do zastosowanej metody potwierdza się w treści pracy. Autor w sposób bardzo obszerny dokonuje analizy określonych źródeł oraz nawiązuje do prawa powszechnego i doktryny Kościoła.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że recenzowana rozprawa jest liczącym się wkładem Autora w rozwój badań nad kościelnym prawem sakramentalnym. Nakreślone przeze mnie wątpliwości czy mankamenty są moim subiektywnym odczuciem i raczej podjęciem polemiki z Autorem niż kwestionowaniem jego wysiłku i wartości przedstawionej mi do recenzji pracy. Jej merytoryczna zawartość świadczy o dogłębnej analizie podjętych w temacie zadań oraz o rzetelności dokonanych badań. Wykładnia zagadnień zasługuje na pozytywną ocenę, a zasygnalizowane w recenzji uwagi nie podważają jej pozytywnej oceny. Autor dobrze zatem zrealizował swoje zamierzenia badawcze, wykazując znajomość materii i odpowiednie przygotowanie warsztatowe.

ks. prof. Grzegorz Leszczyński